

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2000 m. rugsėjo 9 d.

Nr. 176 (32)

Saturday supplement September 9, 2000

No. 176 (32)

Nauja lietuviška opera

Baigiantis praėjusios vasaros teatriniam sezonui, Lietuvos Operos ir baleto teatras vilniečius ir jų svečius pakvietė į naujos lietuviškos dviejų veiksmų operos „Lokys“ premjerą. Libreto pagal tokio pat pavadinimo prancūzų rašytojo Prosper Merimee novelę parašė Aušra Marija Sluckaitė-Jurašienė. Opera pastatyta pagal specialų „Vilniaus festivalis — 2000“ užsakymą ir įėjo į jo programą.

Aušra Marija Jurašienė.

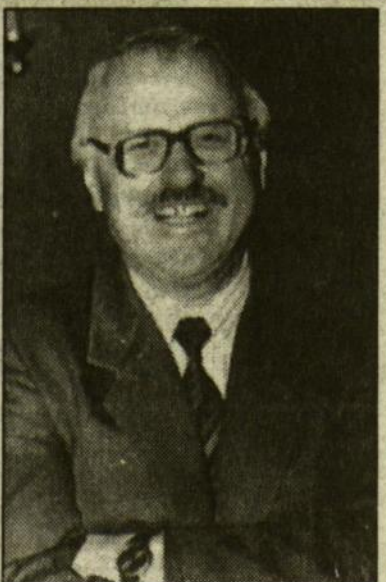
Naujoji opera — tai svarbus, neeilusis įvykis ne tik minėto teatro, bet ir visos Lietuvos teatrinio gyvenimo įvykis. Juk jau bene 10 metų Operos ir baleto teatre nebuvo naujos originalios lietuviškos operos premjeros. Įspūdį sustiprino ir tai, kad operą sukūrė, parašė iškilus Lietuvos kompozitorius Bronius Kutavičius, kurį, pasak teatrologės Rūtos Goštautaitės, pelnytai galima pavadinti kultine naujosios lietuvių muzikos figūra. Dar viena aplinkybė, paskatinusi didelį susidomėjimą naująja opera — ją režisavo patyrimą New Yorko, kitose pasaulio scenose turintis, režisierius Jonas Jurašas, kurio atvykimas į Lietuvą, nauji režisūros darbai, Lietuvos teatruose visuomet sukelia Vilniaus teatrologų sujudimą, gyvą publikos susidomėjimą. Pagaliau, šios operos pastatymas Vilniaus scenoje gali patraukti ir išeivijos dėmesį — juk pagal P. Merimee novelę „Lokys“ ir poetės Vitalijos Bogutaitės libretą kompozitorius D. Lapinskas šią operą 1966 m. pastatė Čikagoje, Maria gimnazijos salėje išeivijos Jaunimo kongreso proga. Beje, premjeroje buvo cikaigiskio „Lokio“ libreto autorė V. Bogutaitė, tačiau taip pat gerą būrį tuomet Vilniuje viešėjusių cikaigiečių, tarp kurių, ko gero, buvo ir D. Lapinsko operos žiurovų, o galbūt ir atlikėjų.

Pilnutėlė, sakytiau — perpildyta — Operos ir baleto teatro salė entuziastingai, karštomis ovacijomis sutiko „Lokio“ premjerą. Kompozitoriaus, režisieriaus, dirigento M. Staškaus, orkestro, solistų, kitų operos statytojų ir atlikėjų pastangas palankiai įvertino teatro kritikai, gerų atsiliepimų papylė spauda. Štai tik kelios Vilniaus laikraščių straipsnių ir atsiliepimų antraštės: „Merimee personažai virto lietuviškos operos „herojais“, „Vilniaus festivalyje — sensacija premje-

ra“, „Režisieriaus Jono Jurašo poetinė vizija“, „Įvykis — ir lauktas, ir netikėtas“.

Kompozitorius B. Kutavičius savo oratorijose, ankstesnėse operose inspiravęs ir savaip išryškines mitologinę, archaiinę lietuvių muzikos tradiciją, dar prieš šios operos pastatymą žurnalistams pripažino, kad jis su noru ėmėsi P. Merimee novelės „Lokys“ siužeto, dvelkiančio mitologinėmis senosios Žemaitijos paslaptimis. Tiesa, A. M. Sluckaitė-Jurašienė gerokai nutolo nuo šios novelės siužeto, ją panaudojo tik kaip libreto rėmus, tarp kurių lyg išblunka barbarybės ir civilizacijos susidūrimas. Kad A. M. Jurašienės libretas gerokai skiriasi nuo Čikagoje pastatyto „Lokio“ pripažino ir ano libreto autorė V. Bogutaitė, pridurdama, kad jame net įvesti nauji personažai, kurių nebuvo P. Merimee novelėje.

A. M. Jurašienės libretą prie P. Merimee novelės stengėsi priartinti kompozitorius B. Kutavičius. Kad labiau išryškėtų žmogaus — lokio — grafo Šemetos dualizmas, B. Kutavičius sumanė Antrininko (akt. M. Žemaitis) personažą.

Komp. Bronius Kutavičius.

Kompozitoriui, be abejo, buvo priimtinas A. M. Jurašienės libreto personažas — vienaakė Senė, kurios vaidmenį atliko senųjų liaudies dainų atlikėja Veronika Povilionienė.

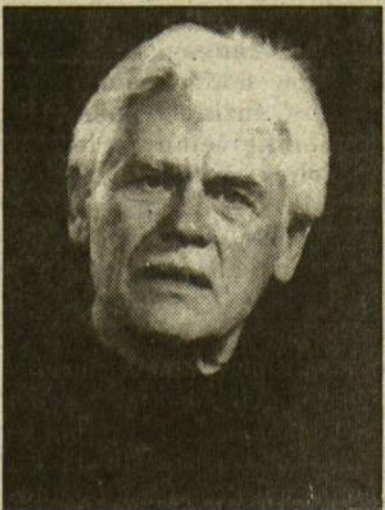
Pasak teatro kritiko J. A. Krikštopaicio, jos natūralus balsas — grynulis operoje tapo neatskiriama B. Kutavičiaus muzikos dalimi ir kurinio pirmapradiškumo įsikūnijimu. Iš čia veržiasi burtų bei magijos versmė. A. M. Jurašienės librete į Žemaitiją iš Karaliaučiaus atvykęs profesorius (akt. V. Prudnikovas) įžengia į mito erdvę, kurioje ta vienaakė Senė ir nebylus dvaro tarnas (akt. Č. Stonys) saugo prieš daugelį metų čia įvykusios tragedijos paslaptį ir tik jie žino, kas atsitiko senajai grafienei (akt. I. Linaburgytei), kas iš tiesų yra jaunas grafas Šemeta (akt. V. Juozapaitis) — žmogus ar žvėris. Ypač svarbus vaidmuo tenka grafo sužadėtinei Julijai (akt. I. Zelenkauskaitė-Brazauskienė). Jei P. Merimee novelėje ji paika, šalta, abejinga, tai A. M. Jurašienės librete, pasak teatrologės R. Goštautaitės, ji — dangaus ir požemio pasaulio harmonijos

simbolis. Grafas Šemeta tarsi įstrigęs tarp šių dviejų pasaulių, bet jį nenumaldomai traukia dangiškoji sfera, kuri įkūnija Juliją. Tame mitologiniame pasaulyje neįmanoma paveikti ar apgauti Liki-mo, kurį ryškiai pranašauja vienaakė Senė. Taip scenoje susikryžiuoja gyvenimo ir Mirties dvikova, operai teikianti ryškų tragizmo atspalvį.

Dar prieš repeticijas kompozitorius B. Kutavičius sakė, kad su „Loku“ jis norėtų grįžti į tradicinę operą, kokios buvo rašomos 19 amžiuje. Teatro kritikų nuomone, vis dėlto ir šioje operoje savitas B. Kutavičiaus talentas prasi-veržia iš „amžinųjų tiesių“, iš tradicinės operos ribų. Pasak teatro kritiko J. A. Krikštopaicio, dėl to opera „Lokys“ nepralaimėjo. Atvirkščiai! Atsisakius tradicinių arijų, skirtingų operos žvaigždžių kultui, kitų tradicinių žymių, praturtėjo visas veikalo muzikinis turinys. Iš orkestro duobės kyla įspūdinga garsų ir paslapties prisodrinta, magija. Įsiliudama į sceną, ji čia lipo antrąjį lygmenį, įsukantį veikėjus į ritualizuotą koliziją ir dramatiškus akistatų verpetą.

Vienaakės Senės liaudiški ūbavimai, į operos muzikinį audinį įsipynusios senovinės giesmės, man pasirodė tarsi B. Kutavičiaus muzikai būdingos oratorijos „Paskutinės pagonių apeigos“, „Iš jotvinių akmens“, kitų jo kūrinių atgarsiai.

Salė sukluso, nuščiuvo, kai finalinėje operos scenai nugrimzdant į tamsą, tarsi iš toli, iš senų laikų, iš tylinčios muzikos gelmių, pasigirsta ramiai, tyliai prancūzų (originalo) kalba skaitoma P. Merimee novelės pabaiga. Tai iš tiesų emociškai stiprus operos finalas.

Režisierius Jonas Jurašas.

Kompozitorius B. Kutavičius po premjeros man sakė, kad dėl šio finalo jam teko gerokai pasigincyti su režisieriumi J. Jurašu, įrodinėjusiu, kad to novelės fragmento neverta skaityti. Vis dėlto, nulemė kompozitoriaus pozicija, ir, teatrologų nuomone, opera iš to tik laimėjo, finalo įspūdis žymiai padidėjo.

Vis dėlto teatrologai pripažįsta, kad „Lokyje“ dominuoja režisūra, tvirta J. Jurašo ranka, kaip visuomet aiški jo pastatymo idėja, jo poetinė vizija. Tai pripažindama, žinoma teatro kritikė I. Aleksaitė savitraštyje 7 meno dienos rašė: „Stebina aukštas jurašiškos režisūros lygmuo. „Lokys“

Iškilioji Lietuvos operos solistė Irena Milkevičiūtė, kuri kartu su Mindaugu Žemaičiu atliks programą dienraščio Draugo rudeni-niam koncerte rugsėjo 17 d. Mother McAuley gimnazijos salėje, Čikagoje.

Svajonės paprastos: dainuoti tai, ką nori

Į Loretos Povilionienės klausimus atsako dainininkas Mindaugas Žemaitis

Spalio mėnesio pradžioje planuojamos Jūsų ir Lietuvos operos primadonos Irenos Milkevičiūtės gastrolės Jungtinėse Amerikos Valstijose, kurias organizuoja JAV LB Kultūros taryba (pirmininkė Marija Remienė). *Draugo* skaitytojams ir būsimiesiems Jūsų klausytojams įdomu daugiau apie Jus sužinoti.

1997 m. baigiau magistrantūros studijas pas prof. Virgilijų Noreiką, teko koncertuoti Austrijoje (1995), Vokietijoje (1996, 1997), Danijoje (1996), su Muzikos akademijos orkestru bei choru „Dobilas“, Lietuvoje koncertuota su pagrindiniais simfoniniais orkestrais: Lietuvos kameriniu, Lietuvos valstybiniu simfoniniu, Nacionalinio operos ir baleto teatro orkestru bei Muzikos akademijos kameriniu ansambliu „Arsenalas“. Lietuvoje koncertuoju nuo 1993 m.

Taip pat teko dalyvauti ir operų pastatymuose. Lietuvos nacionaliniame operos ir baleto teatre Žemono partiją dainavau „Traviatoje“, dalyvavau „Trubadūro“ pastatyme, Tokie stambesni darbai, bet

savaip rafinuotas, skoningas, pasižymi nepriekaištingu meniniu skoniu, griežtu saiko jausmu, įsigiliniu į kiekvieną charakterį, personažą rūbo detalę, spalvų derinį.

Pažymimas taip pat išradingas scenografo M. Navako, kostiumų dailininkės S. Straukaitės darbas.

Naujo žiurovų antplūdžio laukiama netrukus prasidėsiančiame šio teatro naujajame sezone. Numatomi bent keturi operos „Lokys“ pastatymai.

Algimantas Antanas Naujokaitis

neturiu ir čia, ir ten, dirbu pagal autorines sutartis.

Kur Jums, kaip laisvam menininkui, solistui, pasirodė geriau — Latvijoje ar Lietuvoje?

Tiek pasiūlymai dalyvauti Latvijos teatro pastatymuose, tiek Lietuvos man buvo labai malonūs. Be abejo, jeigu galėčiau vienodus pasiūlymus dirbti Latvijoje ir Lietuvoje, net kalbų nebūtų — rinkčiausi Lietuvą, bet kol kas dar negaliu sau leisti pasiduoti sentimentams gyventi ir dirbti tik tėvynėje — reikia dirbti ir užsidirbti pragyvenimui.

Kol kas spėju ir ten, ir ten ir važiuoju, kur pakviečia, kur tinkamas repertuaras. Kol kas dar negaliu rinktis dainuoti tik tai, ką norėčiau. Tikiuosi, ateis laikas, kai galėsiu leisti sau rinktis ir ilgesnį laiką praleisti Lietuvoje, bet, manau, dar turiu gerokai padirbėti.

O kur solistai gyvena geriau? Didelio skirtumo nemačiau. Kaip kas sugeba, taip ir verčiasi. Ir Lietuvoje yra pakankamai solistų, kurie turi užtikrintą darbą ir yra juo patenkinti. Man tenka pavaižinėti. Gal toks gyvenimas „ant ratų“ ne kiekvienam atrodo patrauklus, bet menininkui, o ypač jaunystėje, jis visai priimtinas. Džiaugiuosi,

kad turiu darbo, ir jo yra pakankamai — tarp spektaklių tenka ruošti įvairiems koncertams.

Ko laukiate iš gastrolių su Irena Milkevičiūte JAV? Koks bus Jūsų repertuaras?

Pasivalgyti po nepažįstamą šalį, susipažinti su JAV lietuviu bus įdomu. Džiaugiuosi, kad tampame savotišku tiltu, jungiančiu lietuvius abipus Atlanto. Juk ne tas pats, ar važiuoti į svetimą šalį, kur tenka susidurti su visai nepažįstama publika, ar pasavus. Buvo malonu gauti tokį pasiūlymą, todėl iš karto sutikau.

Planuoju atlikti kelių labiau žinomų operų, tokių kaip „Traviata“, „Trubadūras“, „Don Carlos“ operų arijas, verta būtų prisiminti Donicetti „Meilės eliksyrą“. O su Irena Milkevičiūte jau esame bendradarbiavę G. Verdi operoje „Trubadūras“.

Neretas dramos aktorius, paklaustas, ką suvaidinti svajoja, paminėjęs Shakespairo Hamletą. Ar ir Jūs turite svajonę?

Svajonės paprastos — gauti dainuoti tai, ko nori.

Dėkojame už pokalbį. Gerų išpūdžių ir nuosirdžių klausytojų Amerikoje.

Kennedy Center pagerbia

Šįmet jau 23 kartą John F. Kennedy Center for the Performing Arts (populiariai vadinamas Kennedy Center), Washington, DC, bus specialiais žymenimis apdovanojami ir pagerbiami penki, meniniame bei kultūriniame Amerikos gyvenime pasižymėję asmenys. (Nuo 1978 metų jau buvo pagerbta 111 asmenų.)

Šiais metais tokio pagerbimo susilaukė tarptautiniai žinomas baleto šokėjas Mikhail Baryshnikov, aktorė Angela Lansbury, garsusis operos dainininkas, tenoras, o dabar jau ir dirigentas, Placido Domingo, filmų aktorius Clint Eastwood ir „Pop“ muzikos kompozitorius Chuck Berry.

M. Baryshnikov (52 m.) buvęs garsaus Sovietų Sąjungos Kirov baleto trupės šokėjas, 1974 m., su ta trupe gastrolėms atvykęs į Europą, iš trupės pasišalino. Atvykęs į

JAV, kaip baleto šokėjas, iškilo į tarptautinę baleto žvaigždę. Tapes „American Ballet“ teatro meno vadovu, to baleto trupe iškėlė į didelę to meno aukštumą.

Placido Domingo (59 m.) pasaulinio masto operos dainininkas, tenoras, yra parušęs ir atlieka apie 115 skirtingų operos vaidmenų. Irekordavęs apie 100 įvairių operų ir kitus muzikos veikalus. 1991 m. Vienos operos teatre (Austrijoje, pastatytos Verdi operos „Otello“, pagrindinį Otello vaidmenį atlikęs, P. Domingo į sceną buvo iššauktas 101 kartą.

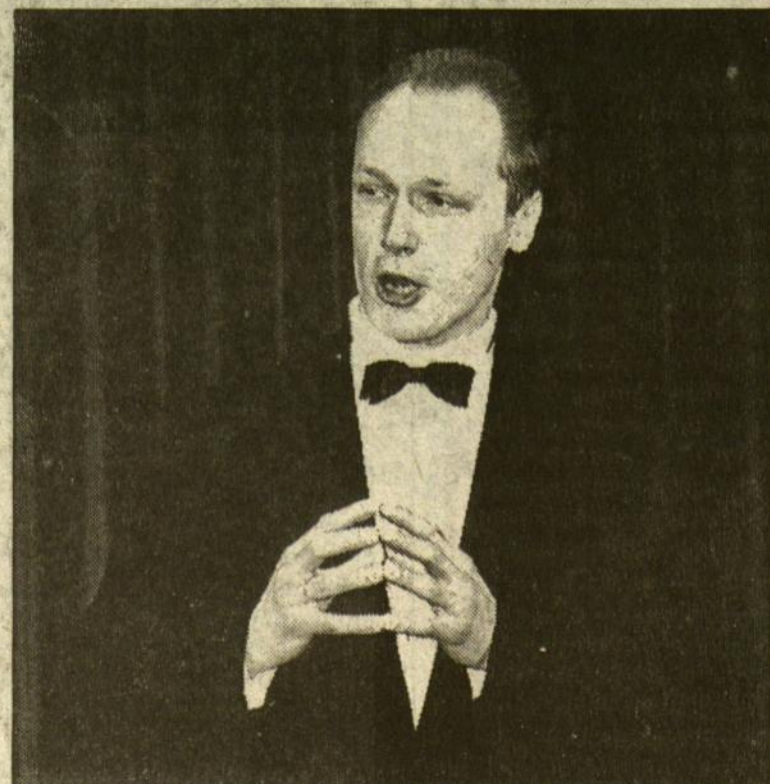
Clint Eastwood (70 m.) nuo 1960 metų tarptautiniu mastu žinomas kino artistas, prieš 8 metus už filmą „Unforgiven“, kaip to filmo režisierius ir artistas, buvo apdovanotas „Academy Awards“. Paskutiniu metu su didelių pasiekimų, kino teatruose rodomas jo filmas „Space Cowboys“.

Chuck Berry (73 m.) ryški „pop“ muzikos figūra. Jis yra ir „Rock and Roll Hall of Fame“ narys. Jo sukurtos muzikos: „Maybellene“, „Roll over Beethoven“, „Sweet Little Sixteen“, „Johnny B. Goode“ įrašai susilaukė milijoninio pasisekimo ir milijonais pasisklido po visą pasaulį.

Angela Lansbury (74 m.) už sceninę veiklą keturis kartus buvo apdovanojama „Best Actress Tony Awards“. Tris kartus tapo nominuota „Oscarui“. Bet daugiausia ji yra pažįstama kaip Jessica Fletcher iš TV seriale „Murder She Wrote“.

Jų apdovanojimas ir iškilminga vakariinė įvyks Valsybės departamente Vašingtone gruodžio 2 d.

P. Palys

Pirmą kartą į JAV atvyksta dainininkas Mindaugas Žemaitis. Jis dalyvaus dienraščio Draugo koncerte rugsėjo 17 d., sekmadienį, 3 val. popiet, kartu su soliste Irena Milkevičiūte.

Grįžę tėvynės egzodo rašytojai su monsinjoru K. Vasiliausku. Iš kairės: B. Pūkelevičiūtė, mons. K. Vasiliauskas, A. Almenienė, K. Almenas. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Išėivijos institutas Kaune

Dar šių metų pavasarį Vytauto Didžiojo universitete Posėdžių saleje Kauno miesto meras Henrikas Tamulis ir VDU rektorius prof. habil. dr. Vytautas Kaminskas iškilmingai pasirašė Išėivijos instituto steigimo sutartį. Idėja įkurti panašų institutą egzistavo jau seniai. Pagaliau po ilgų diskusijų šia idėja paremė ir Kauno miesto savivaldybė — kovo 16 d. posėdyje Kauno miesto Taryba, pritarusi Išėivijos instituto įkūrimui, perdavė Instituto reikmėms laikinai naudotis pastatą S. Daukanto g. 25 (šis pastatas tarpukariu priklausė Užsienio reikalų ministerijai). Lietuvos kultūriname kontekste Išėivijos institutas turi galimybę išsiskirti kaip nauja, kitų, jau esamų institucijų, nekartojanti istaiga. Ta proga „Draugo“ korespondentas Algimantas Antanas Naujokaitis kalbino ir prašo atsakyti į keletą klausimų Vytauto Didžiojo universiteto prorektorius, Išėivijos studijų centro vadovą prof. Egidijų Aleksandravičių.

— Kokiu tikslu įkurtas Išėivijos institutas?

— Išėivijos institutas įkurtas lietuvių diasporos pasaulie

jau seniai veikia Švedijoje, Suomijoje, Danijoje, Lenkijoje, JAV ir kitose šalyse.

Vytauto Didžiojo universiteto bendruomenės ir išėivijos ryšiai buvo ypač glaudūs nuo pat universiteto atkūrimo pradžios.

Išėivijos instituto atsiradimui rimtas pagrindas buvo padėtas 1995 m., kai Vytauto Didžiojo universitete pradėjo veikti Išėivijos studijų centras, kuris jau atliko nemažai reikšmingų darbų. Dabar, atsiradus galimybei išplėsti Išėivijos studijų centrą iki instituto, atsiveria galimybės platesnei veiklai.

— Kokie svarbiausi šio instituto tikslai ir uždaviniai?

— Išėivijos institutas yra viešoji istaiga, vykdomi išėivijos organizacijų ir atskirų asmenų kultūrinio, politinio ir mokslinio palikimo kaupimo, tyrimo, publikavimo, išsaugojimo ir eksponavimo funkcijas. Dar Išėivijos studijų centre buvo sukaupiti, saugomi ir tvarkomi Broniaus Kviklio, Aleksandro Štromo, Vinco Rastenio, Jurgio Gimbuto, Bronio Railos, Vytauto Alanto, Alekso Vaškio, Gintauto Vėžio, Henriko Žemelio, *Metmenų* žurnalo, Santaros-Šviesos organizacijos archyvai. Dalis archyvinės medžiagos jau sutvarkyta. B. Kviklio archyvas, dalis kitų archyvų yra prieinami tyrinėtojams. Institute ir toliau bus kaupiami išėivijos archyvai. Jie čia bus

ne tik saugomi, bet ir metodiskai tyrinėjami, taip pat integruojami į mokslo ir mokymo procesus.

Vienos svarbių Išėivijos instituto tikslų yra tarpdisciplininių tyrimų bei studijų vystymas, nežvelgiant į reikškinį vien tik per vienos kurios mokslo šakos prizmę. Išėivijos institutas tyrinėti lietuvių diasporos pasaulyje atsiradimo istoriją, išėivijos kultūrinės, politinės ir visuomeninės veiklos problemas, stengsis stiprinti lietuvių ryšius su išėivijos organizacijomis ir atskirais asmenimis. Bendradarbiaujame su Pasaulio Lietuvių bendruomene. Išėivijos studijų centro mokslo asistentas istorikas Linas Saldukas ruošia knygą apie PLB istoriją. Ateityje zadame užmegzti ryšius su kituose kraštuose (Lenkijoje, Švedijoje, Suomijoje, Danijoje ir kitur) jau seniau įkurtais, turinčiais patirtį ir tradicijas Emigracijos institutais, dalyvauti tarptautiniuose projektuose, konferencijose, bendradarbiauti su kitomis Lietuvos ir tarptautinėmis institucijomis, plečiant lietuvių diasporos tyrimus.

Neseniai į Lietuvą atvežtas profesorius Aleksandro Štromo archyvas ir biblioteka suteikia galimybę pradėti naujus tyrimus politologams ir istorikams. Įsikėlę į naujas patalpas rūpinsimės, kad šis unikalus archyvas kuo greičiau būtų sutvarkytas ir prieinamas tyrinėtojams.

Išėivijos instituto akiratyje yra ir dar vienas tyrinėjimo objektas — tai naujoji emigracija, vadinamoji ketvirtoji lietuvių emigracijos banga. Tiek Lietuvoje, tiek ir išėivijoje minimi skirtingi emigravusių iš Lietuvos skaičiai, tačiau šia problema nėra viena institucija kol kas rimtai nesidomi. Manau, kad ši tema galėtų būti tarpdisciplininių studijų objektu.

Svarbiausia naujiena, kuri praplečia Išėivijos studijų centro senesnės veiklos rėmus — tai sumanymas suformuoti Institute Išėivijos muziejaus ekspoziciją. Iki šiolei ISC nerinko „daiktų“ ir neįsivaizdavo galimybės turėti visuomenei prieinamą ir visuomenės edukacijai skirtą muziejų. Toks poreikis Lietuvoje jau seniai subrendęs: jis padės šalies jaunesniajai kartai susivokti, jog lietuviai yra moderni tauta, nes gyvena dideliame pasaulyje...

Toliau bus leidžiamas testinio leidinio *Egzodo archyvas* knygos. Tokių leidinių parengimas reikalauja daug darbo

ir laiko. Svarbu, kad knygos išėitų su platiu įvadu, analizuojančiu skelbiamus dokumentus, atskleidžiančiu bendrą pristatomojo laikotarpio istorinį kontekstą. Laikomės principo, kad išėivijos archyvinė medžiaga būtų skelbiama drauge su kvalifikuotu tyrimu bei išsamiais komentarais.

Išėivijos institute atsiras ir muziejus, kuriame mėginsime per būdingiausius eksponatus atskleisti išėivijos istoriją. Toliau planuojame rengti susitikimus, vakarus, seminarus, konferencijas.

— Minėjote, kad pagrindus naujojo instituto veiklai padėjo nuo 1995 m. Vytauto Didžiojo universitete veikiantis Išėivijos studijų centras. Kokius svarbiausius darbus atliko šis centras?

— Vienas Išėivijos studijų centro steigimo iniciatorių buvo prof. Vytautas Kavolis. Ši idėja buvo priimtina ir tuometinei universiteto vadovybei, universiteto rektoriui prof. Broniui Vaškeliui. Tuo laiku universitetui buvo padovanotas neįkainojama vertė turintis Broniaus Kviklio archyvas. 1995 m. buvo įkurtas ir pradėjo veikti Išėivijos studijų centras, glaudesnis keliuose kambarėliuose. Po kelerių metų su visais archyvais teko vėl keltis į kitas patalpas. Patalpų problema galutinai išsprendė, kai persikelsime į Išėivijos institutui paskirtas patalpas S. Daukanto gatvėje. Tačiau nepaisant ir gana nepalankių sąlygų, visą laiką buvo tvarkomi gaunami archyvai ir bibliotekos. Išleistas solidus testinio leidinio *Egzodo archyvas* pirmoji knyga *Antano Smetonos korespondencija 1940-1944*. Jį parengė šio centro mokslo asistentė, doktorantė, istorikė Daiva Dapkutė. Šioje knygoje pirmą kartą skelbiami unikalus egzilinio laikotarpio prezidento laišakai ir dokumentai. Juos sukaupė ir išsaugojo B. Kviklys, o dabar jie saugomi Kaune, Išėivijos studijų centre. Beveik parengtas ir antiras *Egzodo archyvo* tomas, skirtas Vokietijos DP laikotarpio literatūriniam gyvenimui.

Centro darbuotojai ne tik kaupia ir tvarko archyvus, tačiau dirba ir mokslinį darbą: skelbia straipsnius, dalyvauja konferencijose. Visi archyvai yra prieinami tiek universiteto studentams, tiek ir profesoriams, tyrinėtojams Lietuvoje ir užsienyje. Egzodo temomis rašomi bakalaurniai ir magistriniai darbai, rengiamos daktaro disertacijos. Išėivijos studijų centro archyvais naudojosi ir naudoja patį įvairiausių sričių tyrinėtojai, skelbia čia saugomą medžiagą savo darbuose. Žinoma, daugiausiai sulaukiame istorikų, kultūros istorikų, literaturologų, knygotyros specialistų dėmesio. Turime ir bendrų su kitomis institucijomis projektų. Pagal Išėivijos studijų centro ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro projektą atlikome tyrimus apie lietuvių išėivijos organizacijų antisovietinę veiklą.

Išėivijos studijų centras turi ir renginių, konferencijų ir parodų rengimo tradiciją. Drauge su universiteto katedromis organizuojame konferencijas. 1997 metų pabaigoje buvo surengta konferencija, skirta Jonui Mekui, ji vyko tuo metu, kai šiam žymiajam menininkui buvo suteiktos VDU Garbės daktaro regalias. 1998 metais vyko konferencija, skirta kalbininkui A. Sennui ir istorikui prof. A. E. Sennui. 1999 m. drauge su Lietuvių literatūros katedra organizavome poeto A. Nykos-Niliūno kūrybai skirtus akademinius skaitymus. Nuolat rengiame ir susitikimus su žymiais išėivijos žmonėmis. Noriu paminėti tik keletą susitikimų: su Algimantu Keziu, Jurgiu Gimbutu, poetu Kaziu Bradūnu, B. Kviklio jubiliejui skirtą renginį. Pagal galimybes rengiame parodas iš savo archyvų. Kai įsikelsime į naujas patalpas, parodiniams darbui turėsime geresnes galimybes.

— Su kokiais egzodo literatūros tyrinėtojais, rašytojais, kitų sričių kultūros ir menų žmonėmis, lituanistiniais centrais bendradarbiavo, palaikė ryšius Išėivijos studijų centras?

— Kaip minėjau, daugelį Išėivijos studijų centro idėjų inspiravo prof. Vytautas Kavolis. Kitas žmogus, į kurį mes visi dažniausiai kreipiamės patarimų, yra buvęs universiteto rektorius prof. Bronius Vaškis. Jis mielai dalyvauja ir Išėivijos studijų centro rengiamuose projektuose. Tą patį galima pasakyti ir apie buvusį universiteto rektorių prof. Algirdą Avizienį.

Išėivijos studijų centro darbuotojai bendrauja su daugeliu išėivijos mokslininkų, rašytojų, kultūros žmonių. Jau nebe pirmi metai užrašinėjami atsiminimai, renkami anketiniai duomenys apie lietuvių gyvenimą ir veiklą Vokietijos DP stovyklose. Baigiami užrašinėti šiuo metu Vilniuje gyvenancio istoriko Vinco Trumpos atsiminimai. Jie turėtų pasirodyti atskira knyga. Panašių projektų turime ir daugiau.

Bendradarbiaujame su Pasaulio Lietuvių Bendruomene. Užmegzėme ryšius su Australijos Lietuvių Bendruomenės archyvu, Kanados lietuvių muziejum-archyvu, Lietuvių kultūros institutu Vokietijoje, keičiamės informacija apie kaupiamas kolekcijas bei tyrimus.

Mums būtų labai svarbus ir bendradarbiavimas su kitais lietuvių centrais ir archyvais tiek Lietuvoje, tiek ir išėivijoje. Man atrodo, kad yra svarbu keistis informacija apie svarbiausius rinkinius. Ateityje iš to galėtų išsirutuluoti ir bendro lituanistinių centrų katalogo idėja.

— *Draugo* kultūrinio priedo skaitytojams būtų idomu sužinoti apie Jūsų asmeninę veiklą tyrinėjant išėivijos problematiką. Gal paminėsite ir šioje srityje pasireikškusius savo kolegas, kurie dirbs naujajame institute?

— Lietuvos kultūros istorikui (o tokiu norėčiau save pavadinti) neišvengiamai tenka susidurti su emigracijos ir pasaulio lietuvių temomis. Prieš keliolika metų, besigilinant į lietuvių atgimimo XIX amžiuje klausimus, domėjausi ankstyvąja, posukilimine lietuvių išėivija Vakarų Europoje. Tiesa, mūsų istoriografijoje Mikalojaus Akelačio kartos emigracija nėra tapusi svarankiška tema. Paskutiniai šiais metais mano tyrinėjimai neretai nuo XIX a. kultūros istorijos pasukdavo į DP generacijos intelektualinę istoriją. Parašiau keletą straipsnių apie lietuvių istorikus išėivijoje, skaičiau pranešimus konferencijose. Praėjusio pavasario semestre UIC turėjau seminarą *Intelektualinė lietuvių egzilio istorija*. Dabar daugiausia laiko skiriu medžiagos Stasio Lozoraičio Jr. biografijos rinkimui.

Daktaro disertaciją apie Vo-

Pranas Visvydas

NELEISKI MAN LIUDĖTI

*Neleiski man liudėti, sese,
Los Angeles erdvė tiek daug
spalvų, tiek draugiškų veidų,
šiokiadienių saulėtų, švenčių.
Bet man dabar nerūpi visa tai
be tavo žvilgsnio atlaidos,
be skambančių balse peizažų.*

*Tiek kartų man įrodei, kad esi
lyg saulė želmanims pavasari,
ar kaip žuvinga upė žvejui.
Ar kolona muziejaus architektui.
Prie jos abudu sykį klausėmės
atklydusio ir aikštę muzikanto.*

*Jis grojo gitara. Žiūrėdamas
tik į tave, dainavo apie karį,
kažkur hare apakintą sprogimo.
Ir aš silpnu falsetu pritariau,
nes jo baladė priminė — kadais
prie apšaukto granatos pakirstą
jaunuolį. Pasimetęs nežinojau,
kaip sužeistas ašis tvarstyti.*

*Būk atlaidi, o sese. Juk žinai
geriau nei aš, ką reikiša žmogui
vėl pamatyti visad mielą veidą
ir neužbaigtą eilėraščio tamsoj.*

AUKŠTUOLĖS PALMĖS

*Matau — virš butnamių stogų
išstisusias aukštuoles palmes,
laibais kaklais ir kuokštais
lyg mezozoinių laikų žirafas,
pakrypusias į vandenyno pusę.
Nejau miestiečių želdintos —
kvaratų ir fasadų grožiui,
jei puošia tik padangę...*

*Orai ir metai joms tą patį mena,
Ir žmonės, rodos, vis tie patys,
automobilai, šunys, voveraitės.
Tas pats ir ūkas paslaptingai
lyg Poseidono sapnas draikus
ir pasidairęs grimsta įlankoj.*

*Pakyla kaitrūs Santa Ana vėjai,
o kartais vėtrų Furijos nakčia
nudrasko jau nugairintas šakas.
Jų griaučiai mėtosi sen ir ten.*

*Bet palmės likusia šakų karna
apgynusios kamienų apacių,
šaligatviuos įsiremia tvirtai,
tarsi didžiulėm dramblio pėdom.*

*Lietums praužus, atjaunėjusios,
į žydrą dangų stiebiasi aukštai,
viršūnėse virpėdamas lapeliais,
ir džiūgauja su paukščiais, su
atkutusia augmenija, kaip visada,
paklusnios vandenyno dukros.*

kietijos DP literatūrinį gyvenimą praėjusiais metais apgynė Išėivijos studijų centro mokslinė bendradarbi Dalia Kuizinienė. Ji tvarko ir tyrinėja rašytojų archyvus, palaiko ryšius su egzilyje gyvenančiais rašytojais. Istorikė Daiva Dapkutė šiuo metu rašo disertaciją apie liberaliąją išėivijos srovę, tvarko V. Rastenio, H. Žemelio archyvus. Istorikas Linas Saldukas baigia disertaciją, kurioje nagrinėja Vokietijos DP laikotarpio kultūrą ir šiuo metu jis rašo ir Pasaulio Lietuvių bendruomenės istoriją. Nijolė Bulotienė tvarko centro biblioteką. Alisa Rupšienė mums padeda suvaidinti jau sutvarkytus archyvus į kompiuterinį katalogą, talkina rengiant leidinius.

— Kokios paramos ir ryšių naujasis institutas pagaudautų iš JAV Lietuvių Bendruomenės, kultūrinio organizacijų, atskirų asmenų?

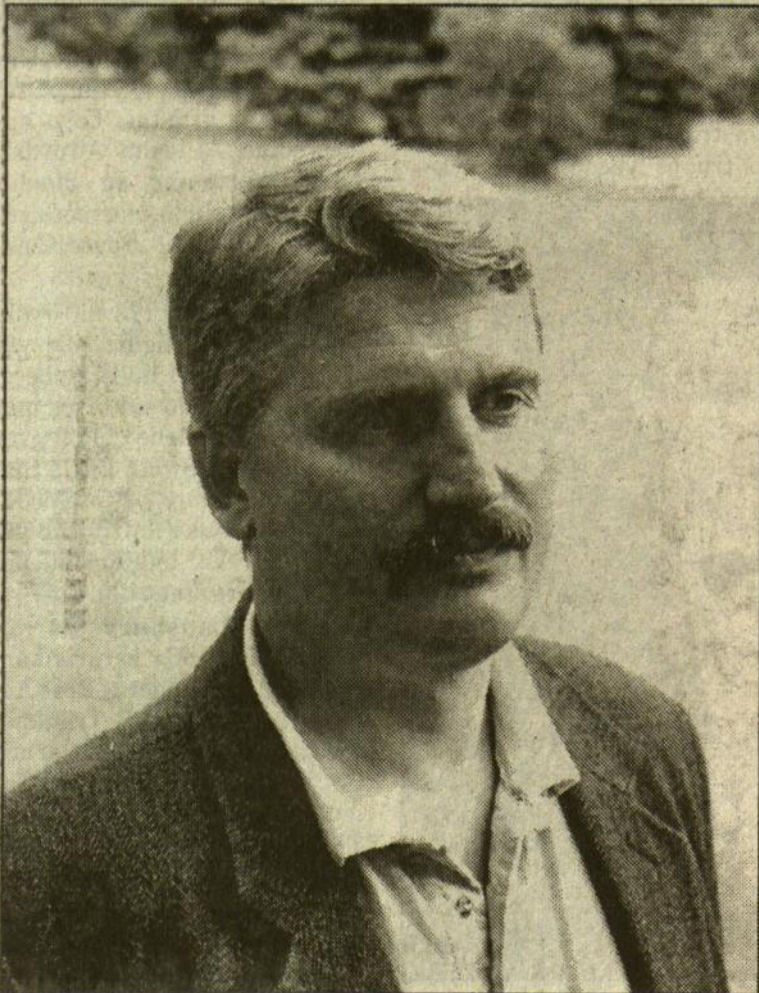
Pirmiausia laukiame archyvų, eksponatų būsimajam muziejui. Svarbu kiek įmanoma greičiau susirūpinti išėivijos palikimu, jo išsaugojimu, nes kartais žmogui pasitraukus Anapolin, sukaupiti archyvai žūsta, yra išnetami. Išėivijos

institutas šiame darbe neprenimuja tapti monopolistu ar konkuruoti su kitais archyvais. Ne tik archyvų kaupimas, jų saugojimas, bet ir jų tyrinėjimas bei skelbimas yra viena iš prioritetinių Išėivijos instituto veiklos krypčių.

Išėivijos mokslininkų, visuomenės veikėjų laukiame ir patarimų bei pasiūlymų, susijusių su Išėivijos instituto veikla. Tam tikslui mėginame suburti Patarėjų ir Globėjų tarybas. Šiuo metu, ypač institute kūrimosi pradinėje stadijoje, lauktime ir finansinės paramos. Išėivijos instituto sąskaitos numeris yra: 3700663 (lita), 87086272 (valiuta) AB „Vilniaus bankas“ Kauno fil. banko kodas 260101766. Finansinė parama būtina ir *Egzodo archyvo* tolimiesnių knygų leidybai. Aukodami institutui, išėivijos žmonės galėtų įamžinti savo giminių, draugų atminimą.

Išėivijos institutas dar nėra persikėlęs į naujas patalpas. Todėl kol kas nurodau Išėivijos studijų centro adresą: Išėivijos studijų centras, Vytauto Didžiojo universitetas, Donelaičio 52-218, Kaunas 3000, Lietuva. e-mail:

ISC@cf.vdu.lt. Tel./ faks. (370-7) 32-36-89

Prof. E. Aleksandravičius. Algimanto Žiziūno nuotrauka.

Kuriamas Prano Domšaičio kultūros centras

Pranas Domšaitis. „Apreiškimas“.

Akivaizdu, jog vienu svarbiausių dvidešimtojo amžiaus pabaigos Lietuvos kultūros faktų yra Lietuvių fondo įgytos dailininko Prano Domšaičio kolekcijos dovanojimas Lietuvai. Po Mykolo Žilinsko dovanotų rinkinių, tai svarbiausias išskirtinės vertės įvykis, pelnantis Lietuvių fondui nenykstančią šlovę. 400 P. Domšaičio kūrinių, Lietuvių fondo perduoti Lietuvos Dailės muziejui, šiuo metu rengiami nuolatiniam eksponavimui valstybinio Lietuvos dailės muziejaus Klaipėdos paveikslų galerijoje.

Tie išeivijos lietuviai, kurie šią vasarą lankėsi Lietuvoje, nedidelę kolekcijos dalį pamatė Radvilų rūmuose veikiančioje pasaulio lietuvių meno parodoje „Sugrįžusi išeivijos dailė“, kuri skirta Lietuvos Respublikos Atkūrimo dešimtmečiui. Iš 400 LF Lietuvos Dailės muziejui perduotų P. Domšaičio kolekcijos kūrinių parodos „Sugrįžusi išeivijos dailė“ trijose salėse eksponuojami 92 vertingi paveikslai. O visos kolekcijos neįkainuojama vertė atskleis tik kuriamoje dailininko galerijoje Klaipėdoje. Pirmieji XXI a. metai bus paženklininti, vis dar menkai Lietuvoje pažįstamo, dailininko kūrybos renesansu. Visi, kurie aplankys Prano Domšaičio galeriją Klaipėdoje, galės įsitikinti, kokių unikalių pasaulinio mato dailininką turėjo Lietuva. Kuriamą galeriją visapusiškai atskleis Pranas Domšaitis, kuris, anot Eberhard Freitag, esmingai praturtino XX a. meną — „jo peizažus ir scenas apšviečia nežemiškas šviesos spindulys — jie patys spinduliuodami suteikia nuojautą to, ką R. M. Rilke *Valandų knygoje* vadino vidiniu spindesiu. Šių paveikslų pagrindinis ir svarbiausias komponentas yra mistinė nuojauta, (...) jo figūros supaprastintos iki archetipų, užsisklendusios, kaip iš bėlaikio fantazijos pasaulio. Šių paveikslų su niekuo neįmanoma palyginti, tai modernios ikonos, kviečiančios meditacijai“.

Akivaizdu, jog, pristatydami P. Domšaičio kūrybos palikimą, negalime apsiriboti tik dailininko kūrinių eksponavimu. Tam, kad P. Domšaičio kūryba būtų aktualizuota,

įvairiapusiškai kai pristatoma, tinkamai populiarinama, reikalinga speciali programa, kuri sutelktų su dailininko gyvenimu ir kūryba susijusias institucijas Europoje, Pietų Afrikoje ir JAV bei keliuose kontinentuose esančius jo kūrybos žinovus bendram darbui. Klaipėdos paveikslų galerijoje įkuriamoje P. Domšaičio galerijoje steigiamas Prano Domšaičio kultūros centras. Jo tikslas, susiejant minėtas institucijas, rengti tarptautinius kultūrinius susitikimus (konferencijas, seminarus, akademinis savaitgalius, kūrybines stovyklas ir pan.), aktualizuojančius dailininko kūrybą bei analizuojančius jo epochos meno kontekstą. Jau į šio centro tarybą pakviestas didžiausius nuopelnus dailininko kūrybos išsaugojimui turintis LF, tikimasi, jog centro darbe dalyvaus institucijos, kurios turi dailininko darbų, kurioms svarbus P. Domšaičio kūrybos palikimas. Kuriamo P. Domšaičio kultūros centro taryba sudarys 5 metų veiklos programą, kurią įgyvendinus, būtų išryškintas ir atskleistas dailininko kūrybos vertingumas Lietuvai ir pasauliui. Taip būtų tinkamai pasiruota 2005 m. būsimam dailininko 125 gimimo metų jubiliejui.

Laukiama, jog P. Domšaičio galerijos ir kultūros centro atidarymui LF pasirašytų ir oficialų Prano Domšaičio kū-

rinių kolekcijos dovanojimo aktą, nes šiuo metu Lietuvos dailės muziejus yra gavęs LF bei kitų išeivijos kultūros institucijų siuntas, kurios ne visada įformintos kaip LF nuosavybės perdavimas. Būta atvejų, kai persiūsti darbai ne nurodo tikrojo dovanotojo — Lietuvių fondo, o dokumentuose dovanotoju įsivardija pats siuntėjas. Tad visuotiniam aiškumui būtinas oficialus LF Lietuvai perduotas P. Domšaičio kolekcijos dovanojimo aktas, kurį galerijoje galėtų perskaityti kiekvienas lankytojas. Beje, visi Lietuvių fondo dovanoti darbai kartu su visais išeivijos Lietuvos dailės muziejui 1966-1999 dovanotais darbais pristatyti internete — <http://LDM.lt> bei <http://muziejai.mch.mii.lt>. Musų muziejus, kuriantis P. Domšaičio galeriją Klaipėdoje, nuoširdžiai dėkoja Lietuvių fondui ir už suteiktą paramą atliekamiems darbams ir tikiš, jog unikali kolekcijos dovanotojas Lietuvai ir toliau esmingai padės kurti ir puoselėti šią galeriją. Viliamės, jog kuriamai galerijai bus perduota ir išeivijoje esanti P. Domšaičio kūrinių dalis.

Lietuvos Dailės muziejui brangi kiekviena išeivijos menininkų sukurta vertybė. Jų laukiame, jas gavę labai džiaugiamės. Esame nuoširdžiai už jas dėkingi.

Manau, verta būtų, pristatant P. Domšaičio galerijos ir kultūros centro steigimo darbus, bent trumpai „Draugo“ skaitytojams priminti svarbiausius dailininko žmogiškojo ir kūrybinio likimo faktus. Gimęs ir augęs Rytų Prūsijoje, ūkininko šeimoje, jis, jau būdamas suaugęs, ėmėsi rimtų meno studijų. Baigęs Karaliaučiaus meno akademiją, išvyko tobulintis Berlyną. Studijų tikslais buvo jo Paryžiuje, Florencijoje, Londone.

1919-1932 m. Domšaitis susilaukė tikro pripažinimo. Laimėjo keletą premijų, jo darbų išigijo Berlyno Valstybinis meno muziejus, Meno akademija, Štettino, Liubeko, Hamburgo privačios galerijos. Apie jį palyginti daug rašė reprezentaciniai dailės žurnalai, gerai jį vertina, pristato kaip veržlų modernistą, poetą romantiką, dailininką, gebantį išreikšti žmonių daiktų ir vaizdų paslaptį. Jo vardas darosi vis labiau žinomas. Gyvendamas Berlyne ir įsitraukęs į Vokietijos meninį gyvenimą, Domšaitis niekad nesiliovė domėjėsis gimtuoju pamario kraštu. 1914-1918 metais jis atvažiavo į Ni-
dą. Negailestingai besikeičian-

Stasys Baras po garbės daktaro regalių įteikimo. A. Žižiūno nuotrauka.

Malonią viešnagę prisimenant

(Stasio Baro 80-metis tėvynėje)

Taip buvo Dievo duota, taip Laimos skirta, kad po daugelio dešimtmečių tėvynėje — Stasio Baro jubiliejus buvo nepaprastas įvykis ne tik pačiam jubiliatui, bet ir visai Lietuvos muzikinei visuomenei. Konkretiai ir Maironio žodžiais tariant, garbės giesmėmis apdainuota!

Vakaras-susitikimas su įžymiausiu lietuvių dainininku tenoru-legenda (š.m. birželio 8 d. Vilniaus Menininkų rūmuose) mums liks nepamirštamais.

Jo balso, žinoma, klausėmės tik iš įrašų, juos girdint ir pačiam Stasiui: Barui, kuris sėdėjo mūsų tarpe. Gal ir dėl to sujaudinti buvome daugiau,

nei tai būtų, girdint gyvą jo atlikimą iš scenos. Žiaurūs meno dėsnių priminė neišvengiamybė „nesugrąžint padangei nukritusios žvaigždės“, bet ši lietuvių poezijos posmą dabartis sušvelnino įrašų technika — puiki išeitis — ir mes su didžiu pasigėrėjimu išklauseme keturias arijas, įrašytas dar tada, kai dainininkas buvo savo vokalinio meno zenite.

Ryškios pozicijos balsas, skirtingų stilių kūriniuose tebino, gal tiksliau — stubino klausytojus dėl taip lengvai pasiekiamo maksimalaus skambumo. Lengvas, minkštas garšas, ypač mielas tembras, idealus dinaminis lankstus-

tys laikai sutrikdė dailininko kūrybos raidą. 1933 m. Vokietijoje prasidėjus nacionalistų organizuotai kampanijai prieš modernųjį meną, Praniui Domšaičiui, kaip ir daugeliui kitų žymių to meto dailininkų, buvo uždrausta parodinė veikla, iš valstybinių muziejų išmesti kūrinių. 1937 m. jo darbai buvo eksponuojami šalia Emilio Noldes, Ernst Barlach ir kitų ekspresionistų Miunchene, nacių surengtoje „degradavusio“ meno parodoje. Nuo 1920 m. Kaune priėmęs Lietuvos pilietybę, 1938 m. kūrinius pradėjo pasirašinėti tik lietuviška pavardės forma — Pranas Domšaitis. Nepalankių sąlygų verčiamas, dailininkas kone dešimtmetį gyveno uždarytame viename Austrijos kaimų netoli Forarlbergo.

Pokario metais Austrijoje netikėtai sutiko keletą lietuvių dailininkų emigrantų — Telesforą Valių, Paulių Augį ir kitus, su kuriais susidraugavo, kartu surengė keletą parodų, kuriose Pranas Domšaitis pirmą kartą atstovavo Lietuvai.

1949 m. jis kartu su žmona persikėlė į Pietų Afrikos Respubliką, apsigyveno Capetowne. Intensyviai dirbdamas, rengdamas parodas, sekmingai dalyvaudamas kūrybiniuose konkursuose, greitai pelnė pripažinimą kaip dailininkas, sugebėjęs savo kūryboje jungti Europos ir Afrikos įtakas.

mas, išlyginti registrai — liudijo vokalines technikos brandumo viršūnę. Taigi į gėrio viešpatiją panardinti klausytoją, — šiam dainininkui nebūdavo sunku, nes Stasys Baras — estetiško intelekto ir jausmo sintezės tipas (tai, žinoma, asmeninė mano nuomonė). Jo atliekamos Kastycio arijos (iš V. Banaicio operos „Juratė ir Kastytis“) besiklausydama taip žavėjau, jog girdėdama orkestre bangų mūšą, nejučia pagalvojau: pats mitologinis Orfejus tikrai šoktų atgal į jūrą, išgirdęs tokių konkurentą!

Vakara Menininkų Rūmuose vedė muzikologė Ona Narbutienė, sudarydama daug progų įdomų jos pasakojimą papildyti pačiam Stasiui Barui.

Antroji vakaro dalis, kurią paskelbė Muzikos akademijos proriaktorius, prof. Eugenijus Ignatonis, — knygos apie Stasį Barą — pristatymas. Autorė — muzikologė Ona Narbutienė. Išleido „Baltos lankos“. 2000.

Taigi šventė, į kurią atsilankė ir pats prezidentas Valdas Adamkus su žmona Alma, buvo prasminga visiems — ir klausytojams, ir skaitytojams, kurie buvo pakviesti birželio 8 d. į Muzikos akademijos rengiamą solistų — vokalistų konkursą, kur vertinimo komisijos pirmininkas buvo Stasys Baras. Visos Barų šeimos fondo stipendija jau treji me-

tai tenka magistrantui, tenoriui Edgarui Prudkauskui.

Taigi Stasys Baras mecenato vaidmenyje, taip pat yra Lietuvos dainininkų viltis, būsimų operos solistų „kalvė“.

Paskutinis šios vasaros susitikimas su S. Baru įvyko birželio 12 d. Muzikos akademijoje, kurios Senatas jubiliatui suteikė Garbės daktaro vardą.

Šventę pradėjo muzikologė Ona Narbutienė, ir vėl suteikdama mums progą pasigėrėti nuostabiu Stasio Baro bell canto: A. Ponchielli „Dangus ir Jūra“, arija iš operos „Gioconda“ — mus visus nuviliojo iš pilkos kasdienybės į dainingo lyrizmo pasaulį. Svečio garbei skirtą koncertą pradėjo Vilniaus Styginių kvartetas, atlikdamas Juozo Naujalo „Svajonę“.

Oficialiąją šventės dalį paskelbė muzikos garsai ir Muzikos akademijos rektorius Juozas Antanavičius lotynų kalba perskaitė Senato nutarimą: apdovanoti Stasį Barą Garbės daktaro titulu.

Kaip gaila, kad viso to nematė Vladas Jakubėnas (1904-1976), kuriam likimas lėmė mylėti Lietuvą iš tolo... Šis kompozitorius, dedikavęs Stasiui Barui savo kūrinių, dainą J. Tysliavos žodžiais, „Mano deimantas“ — tuo pavadinimu taikliai nusakė Stasio Baro reikšmingumą lietuvių muzikos istorijoje.

Irena Skomskienė

Danguolė Sadūnaitė

PABUDUS

už lango
paskutinis sniegas

ir kambarį —
dar vis tyla...
nakties nuosėdos

ir apsirengiant, —
tas tylus rankų šokis...

dryžuoti rankšluosčiai
(vaivorykštės spalvos)
sandalai palikti žolėje...
ir vaikų basos kojos...

seniai praėjusi vasaros
diena

PIETUOSE

tos kalvos,
(auksinės) —
jos kaip snaudžiantys
liūtai...

jau iš toli sušildo tau
širdį...

taip norėtum ant jų
pasėdėti...

SAULĖLEIDIS

saulėleidis
liejo į mano prūdą
šviesiai geltonų dažų

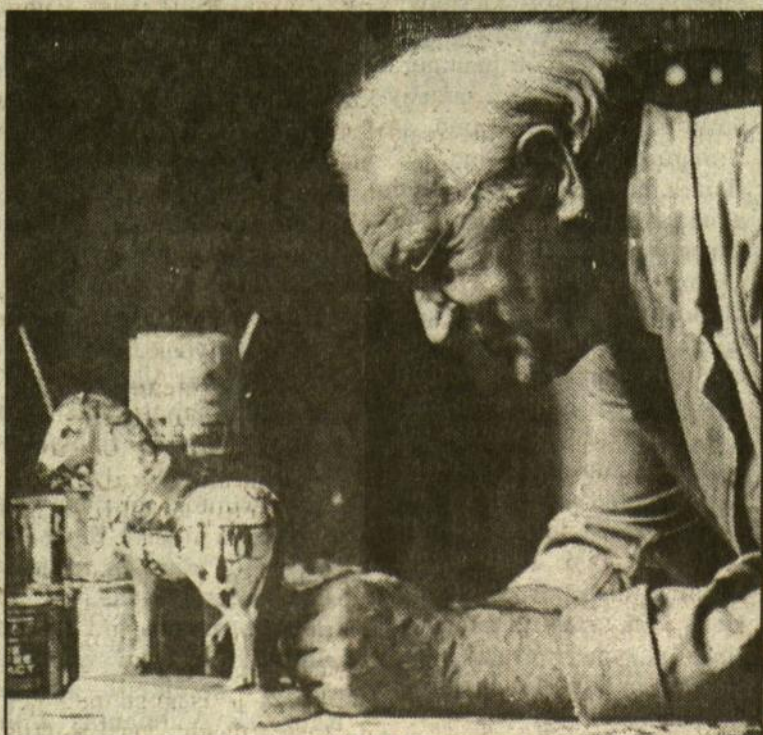
ir nieko man daugiau
nereikia

VAKARAS

jis atėjo pas mane
pro atviras duris,
kaip mieguistas vaikas...
ir ką aš darysiu naktį,
jeigu jis pradės
verkti,
verkti...

Rimas Laniauskas. „...teesie Tavo valia“. Akrilika. Dail. R. Laniausko kūrinių paroda atidaroma šeštadienį, rugsėjo 16 d., 7:30 val. vak., Lietuvių dailės muziejuje, Lemonte (1149 127th Str., Lemont — Pasaulio lietuvių centro pastate).

Dailininkas Pranas Domšaitis.

Leidiniai

M. K. Čiurlionio choro muzika

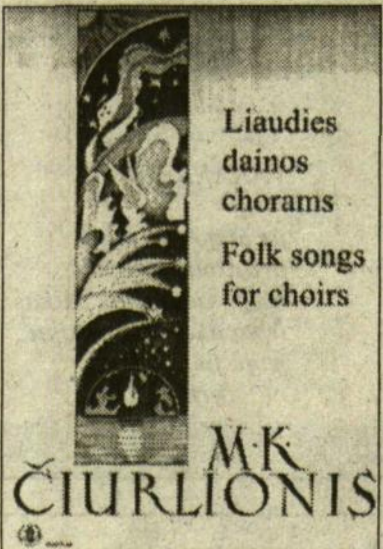
Mintys apie leidėjus ir redaktorius visos choro muzikos išleidimo proga

Mikalojaus Konstantino Čiurlionio religinės choro muzikos leidiniu, skirtu 125-osioms gimimo metinėms, J. Petronio leidykla Kaune baigė leisti 1995-2000 metų laikotarpiu visus žinomus kompozitoriaus kūrinius chorui, (M. K. Čiurlionis. *Penki chorai Sofijos Kymantaitės žodžiais*. Sudarė ir redagavo Darius Kučinskas. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1995. M. K. Čiurlionis. *Lietuva, Tėvyne mūsų*. Melodija ir žodžiai V. Kudirkos. Vyrų ir mišriam chorui harmonizavo M. K. Čiurlionis. Redaktorius Darius Kučinskas. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1997.

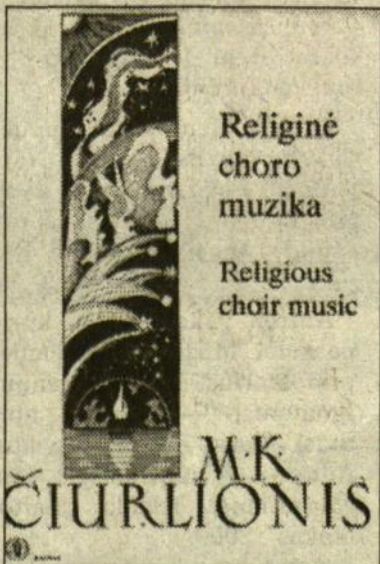
M. K. Čiurlionis, *De profundis*. Kantata. Klavyras, partitūra ir partijos. Redaktorius R. Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1998. (Du atskiri leidiniai).

M. K. Čiurlionis. *Liaudies dainos chorams*. Parengė ir redagavo Romaldas Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 1999.

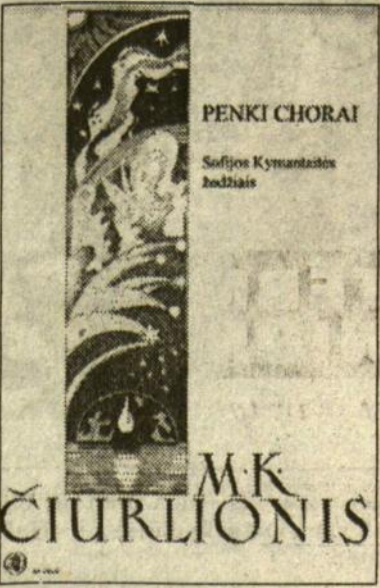
M. K. Čiurlionis. *Religinė choro muzika*. Parengė ir redagavo Romaldas Misiukevičius. Kaunas: J. Petronio leidykla, 2000, kurių yra apie 90. Prieš 55 metus pradėjęs spausdinti M. K. Čiurlionio kūrinius, plačiai žinomas, daug nusipelnęs lietuvių muzikos kultūrai leidėjas J. Petronis, būdamas garbingo beveik 90 metų amžiaus, šiuos jubiliejinis kompozitoriaus metus pažymėjo tokiu gražiu, tarptautinius kokybės reikalavimus, atitinkančiu, savo darbu. Leidinius puošia M. K. Čiurlionio paveikslų reprodukcijos, fotografijos. Ciklo išleidimo idėją ir įgyvendinimą paremia visų leidinių vieningas dailininko T. Kulakausko viršelis, D. Kučinsko natų grafika, G. Matukevičienės ir R. Zubovo vertimai į anglų kalbą. Sudarytojai, rengėjai bei redaktoriai — D. Kučinskas ir R. Misiukevičius — rėmėsi M.

K. Čiurlionio kūrybos fundamentiniais V. Landsbergio tyrimais, sisteminimu bei kūrinių sąrašais, rekonstrukciniais bei redakciniais darbais. Jie naudojosi jau išleistais kompozitoriaus kūrinių choroams ir jų apžvalgomis, Lietuvos literatūros ir meno archyvo Vilniuje, Valstybinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Kaune, J. Žilevičiaus — J. Kreivėno muzikologijos archyvo Čikagoje fondais ir kitais šaltiniais. Tuo būdu tapo ir tyrinėtojai, nes be gilesnio pažinimo nebūtų paruošę kūrinių spaudai. Savo pratarinėse bei apžvalgose jie pateikia M. K. Čiurlionio ir jo kūrybos tyrėjų mintis, iš dalies kūrinių parašymo aplinkybes, atlikimo, spausdinimo faktus, aptaria leidinių rengimo ypatumus bei sunkumus, išsako kai kurias savo išvadas. Tai vertinga ir įdomi informacija, tačiau pratarinėse ir apžvalgose norisi daugiau sistemingumo, yra kalbos trūkumų.

D. Kučinskas, dirbęs Valstybiniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune, parengęs ir redagavęs pirmuosius du leidinius, kuriuose išspausdinti septyni kūrinių, pradėjo choro kūrybos ciklo leidimo įgyvendinimą. Pirmame leidinyje pirmą kartą skelbiami V. Landsbergio ir D. Kučinsko rekonstruoti bei redaguoti M. K. Čiurlionio penki chorai Sofijos Kymantaitės žodžiais. Iš pratarinių sužinome, kad čia nėra kūrinių „Tėvas sušaukė sūnus“ ir „Pro keistus vartus“ dėl žinių apie juos stygiaus, o antrame leidinyje nespausdintas — „Lietuva, Tėvyne mūsų“ vaikų chorui, turbūt dėl praktinių sumetimų.

R. Misiukevičius parengė ir redagavo didumą M. K. Čiurlionio choro muzikos keletą leidinių, kuriuose yra apie 80 kūrinių, tarp jų kanta-

tos „De profundis“ klavyras, partitūra ir partijos, kiti stambūs religinės choro muzikos kūrinių, kaip antai „Kyrie“, „Šlovinkite“, „Neliūskime“, „Juk Tu, Viešpatie“. Svarbiu dalyku laikytina tai, kad R. Misiukevičius, remdamasis esamais M. K. Čiurlionio rankraščiais ir kitų atliktais, detaliai nurodytais pratarinėse darbais, parengė ir pirmą kartą paskelbė kantatą „De profundis“.

Galbūt daugiausia klausytų jam buvo ruošiant spaudai liaudies dainas chorams. Lyginant su ankstesniais jų leidimais bei kitais šaltiniais matyti, kad yra nemaža skirtumų — pakeitimų bei pataisymų. Iš dainynų surinkti ir parašyti čia visi žodžiai, kurių nebuvo M. K. Čiurlionio rankraščiuose, pateikti visi dainų variantai, o svabliausia — pirmą kartą spausdinamos 13 dainų ir 6 dainų eskiziniai variantai.

Leidinyje *Religinė choro muzika* R. Misiukevičius surinko, parengė ir redagavo visus originalius kūrinius, išskyrus harmonizuotą A. Strazdo giesmę „Pulkim ant kelių“, religiniais tekstais, o svarbiausia pirmą kartą paskelbė kūrinius „Šlovinkite“, „Juk Tu, Viešpatie“ ir „Requiem“. Pastarojo kūrinio yra išlikę 22 faktai ir jį užbaigė kompozitorius A. Kubiliūnas, remdamasis M. K. Čiurlionio tematine medžiaga ir kūrybos principais. Tai vienas iš retų atvejų kompozitoriaus darbuose. Klausydami spresime, kaip jam pavyko įgyvendinti M. K. Čiurlionio kūrybos stilių. Šiuo atveju būtų įdomi informacija, gauta panaudojus melodikos (ir harmonijos) lyginamojo tyrimo tikimybinių statistinių modelių, kuriuo galima nustatyti kūrinių ar jo dalių statistinį priklausomumą ar nepriklausomumą vieno ir kito kompozitoriaus kūrybai, arba nustatyti kūrinių dalių statistinį santykį. Toks tyrimo modelis šių eilučių autoriaus buvo išdėstytas Tarptautinėje etnomuzikologų konferencijoje Vilniuje, skirtoje J. Čiurlionijės 100-osioms gimimo metinėms (1999), monografijoje *Lietuvių muzikos metodika ir harmonija* (1992), kongrese „Universaliai muzikoje“ Sorbonoje (1994) bei konferencijoje „Ženklas, muzika, visuomenė“ Vienoje (1999).

Svarbiausių parengtojo ir redaktoriaus R. Misiukevičiaus darbo prielaidų laikytina tai, kad jis iš esmės rėmėsi M. K. Čiurlionio rankraščiais, jo mintimis bei siekiais. R. Misiukevičius iš naujo apžvelgė, iš naujo lygino bei redagavo visus žinomus ir turimus rankraščius, spausdintus kūrinius, tarp jų dar kartą savai redagavo ir savo kolegos D. Kučinsko parengtus, ir išleistus kai kuriuos religinės choro muzikos kūrinius, analizuodamas juos kaip profesionalo prizmę. Siūlomos atlikimo nuorodos pateiktos, geriant kūrinių autorių, nepažeidžiant jo teisių (rašomos skliausteliuose, mažesniais natomis, perbrauktas ženklais ir kt.). Atsargiai ir pagrįstai koreguoti tekstai dėl muzikinių ar literatūrinių logikos reikalavimų. Reiktų pabrėžti, kad choro partitūra turi nemažą savo specifinių savybių ir, norint jas pažinti, teikia profesionaliųjų praktinių atliktųjų įgūdžių ir teorinių žinių. Šiuo atveju galbūt galėtume visa tai vertinti lyg kompozitoriaus ir atlikėjo iš-

pirmo žvilgsnio nematomą bendradarbiavimą, panašų mūsų kompozitorių ir atlikėjų bendradarbiavimo istorijoje. Pavyzdžiui, kompozitorius E. Balsys, sprendžiant specifines problemas, bendradarbiavo su smuikininku A. Livontu, kompozitorius V. Laurušas — su choro dirigentu A. Krogertu. Kruopšti ir reikšminga buvo R. Misiukevičiaus leidybinė priežiūra — kai kurių kūrinių jis pats darė 4-5-6 korektūras. Žinoma, klaidų ar netikslumų pasitaiko kiekvienam leidinyje, kiekvienoje knygoje, tačiau vienas — mažiau, kitur — daugiau.

Tuo būdu, ruošiant M. K. Čiurlionio choro muziką spaudai, išsiskiria R. Misiukevičiaus vaidmuo. Jis — Lietuvos muzikos akademijos Kaulo fakulteto choro dirigavimo katedros vedėjas, docentas, turintis trijų kylančių pakopų specialų bazinį chorvedybinių išsimokslinimą, baigiant meno aspirantūrą, turtingą praktinį — atliktųjų, teorinio ir pedagoginio darbo patirtį choro kultūros baruose, yra vie-

Rorschach rašalo dėmės lietuviškai

Justinas Pikūnas. *Rorschach metodikos asmenybei tirti integruoti sistema*. Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras. Kaunas, 2000. Kaina sutartinė.

Metų pradžioje, minint prof. dr. Justino Pikūno garbingas akademinio darbo ir amžiaus sukaktis, buvo užsiminta apie dar dvi jo rašomas knygas. Viena jų jau pasiekė skaitytojus. Knygos pavadinimas nemažiau sudėtingas, kaip ir pati knygos tema.

Savo įžanginiame žodyje autorius pastebi, kad Rorschach projekcinis rašalo dėmių testas yra viena populiariausių ir didžiausio psichodiagnostinio išmanymo reikalaujančių asmenybės tyrimo stebėtinai sudėtingų metodikų. Tai antiras lietuvių kalba leidžiamas vadovas, kuriame ši metodika išpleta ir papildyta, pasinaudojant amerikiečio John Exner sistema bei autoriaus ilgąmetę patirtimi, įgyta, dėstant Detroit universitete Amerikoje. Knygoje išlaikyta amerikiečių kodavimo sistema bei „sulietuvinta“ terminologija. Šitą žodį kabutėse išskyrė pats knygos autorius. Prie to reiks grįžti vėliau.

Rorschach rašalo dėmių metodika atskleidžia pagrindines bei kintančias asmenybės savybes, jų struktūrinius ir funkcinius ypatumus, ir nukrypimus nuo to, kas laikoma norma. Autorius yra įsitikinęs, kad ši metodika yra bene geriausiai apgalvotas psichologinio patikrinimo metodas.

Dvidešimtojo šimtmečio pradžioje plėtėsi Freud ir kitų suformuluota psichoanalizė. Ji padėjo pažvelgti į vidinę asmenybės struktūrą, pasąmonės gelmes. Buvo išskirta visa eilė savignyos mechanizmų, kurių tarpe buvo ir projekcija. „Tai asmens nesąmoningas polinkis savo nepriimtinas savybes ir norus priskirti — tiesiog permesi — kitiems žmonėms“. Šios ir kitos teorijos sukūrė tinkamas prielaidas mažai struktūruotą rašalo dėmių tyrimams, šveicaro Hermann Rorschach darbams.

Kurdamas rašalo dėmių tyrimą H. Rorschach užtekėdavo ant popieriaus lapo įvairias dėmes ir klausinėdavo pacientų, tarnautojų ir bendra-

nas iš mūsų plačiai žinomų choro dirigentų. Su savo choro R. Misiukevičius parengė ir dirigavo nemažą M. K. Čiurlionio kūrinių, kitų kompozitorių giesmių, mišių, dainų, kantatų šimtuose koncertuose Lietuvoje ir užsienyje, buvo dainų šventių dirigentas. Negaliu nepaminėti man gerai pažįstamų jo puikių asmenybinių bruožų: darbštumo, sąžiningumo, valingumo, išsilaikymo, geriant vyresnio amžiaus žmones, buvusius pedagogus. Ir dar — jis yra įžymus alpinistas, turintis ir alpinisto — gelbėtojo kvalifikaciją. Šios profesinės ir asmeninės charakterio savybės, tiesiogiai ar netiesiogiai, neabejotinai turėjo įtakos jo darbo stiliui, ruošiant spaudai M. K. Čiurlionio choro muziką.

J. Petronio leidykla, išleidama visus M. K. Čiurlionio kūrinius chorams, kompozitoriaus 125-ąsias gimimo metines pažymėjo gražiu, išliekančiu ženklu lietuvių choro kultūros baruose.

Rorschach rašalo dėmės lietuviškai

darbių: „Ką jūs matote šioje dėmėje?“ Po dešimties metų studijų jis išrinko dvidešimt dėmių, parašė monografiją ir kreipėsi į keletą leidyklų. Leidėjams reikalaujant, jis turėjo mažinti dėmių kortelių skaičių iki dešimt. Pagaliau 1921 m. H. R. Huber leidykla Bern išleid Rorschach parašytą *Psh ho diagnostiką*. Tuo pačiu metu išėjo ir 10-ties dėmių kortelių serija. Tose kortelėse aiškuose rašalo dėmės, pa rytos užteškus ant lapo raš. o ir sulenkus jį pusiau. Todėl jos yra simetriškos.

Prof. J. Pikūnas patioje savo knygos pradžioje skaitytoją tarsi perspėja: „Yra paskelbta apie 4,000 Rorschach klinikinių ir eksperimentinių studijų, kurios patvirtina stimulų reikšmingumą, taigi ir projekcinę hipotezę, bet taip pat keli tūkstantčiai studijų, parodantys Rorschach duomenų validumo stoką“. Deja, jis prie šio teiginio nesugrįžta. Be abejo, šios knygos paskirtis buvo ne Rorschach metodo visapusiškas įvertinimas, bet šio metodo pristatymas šiuo tyrimu besidomintiems. Iš tikrųjų ši knyga yra vadovėlis, tinkamas ir taikomas pažengusiems psichologijos studentams. Tai patvirtina santrauka knygos paskutiniame puslapyje, kur sakoma, kad knyga išimtinai skirta psichologams-klinikams praktikams bei studijuojantiems psichologiją ir jau įsigijusiems autentišką Rorschach metodiką (10 rašalo dėmių kortelių). Knygoje ne-

pažymėta, kur jų galima įsigyti ir kiek jos kainuoja. Mano turimame kataloge jų kortelių kaina Amerikoje pernai metais buvo 99 dol.

Knygoje pristatoma Rorschach tyrimo procedūra — atsakymų ir apklausos fazės ir ribų testavimas. Didelė šio 120 puslapių vadovėlio dalis paskirta Rorschach kodavimo sistemai. Čia telpa atsakymų kūrmo kokybė, lokalizacija, determinantes ir jų aiškinimas. Beveik dvidešimt puslapių paskirta atsakymų turinio kodavimui.

Pusė knygos atitenka Rorschach kodavimo sistemos interpretacijai. Čia kalbama apie lokalizacijos, determinantų ir atsakymų turinio kategorijų reikšmę bei psichogramos diagnostinę vertę. Aptariamas patirties stilius, intelekto nustatymas, organizuoto aktyvumo vaidmuo, savijudybės požymiai ir t.t. Integratosios Rorschach sistemos naudojimo iliustracijai pridėta keturi protokolai su asmens charakteristikomis. Tie tyrimai buvo atlikti kurso studentų, dalyvavusių dviejų semestrų Rorschach darbo seminare Lietuvoje. Autorius teigia, kad iš parinktų tyrimo atvejų išryškėja tai, kas buvo bandoma atskleisti šioje knygoje.

Knygos viršelis, Rorschach rašalo dėmių mozaika, D. Šulgaitės. Mokslinė redaktorė A. Palujanskienė. Redaktorė N. Kreimerienė.

Pabaigai pora asmeniškėsnių pastabų. Liaudies išmintis sako, kad šuo ir kariamais pripranta. Taip man yra su terminologija lietuvių kalboje ypač psichologijoje. Jau beveik pripratę prie tokių žodžių kaip testas (nors arčiau širdies tyrimas, matas, tikrinimas), sintezavimas (geriau, derinimas), emocijos (geriau, jausmai), gal kiek mažiau erzina pavardžių sulietuvinimas, pvz., Johnas Eksneris,

Walteris Klopferis, Zigmundas Piotrowskis ir t.t. Panaudotos literatūros sąrašas autorių pavardės duodamos nesusužalotos. Kalbos švarinimui tai laikytina pažanga.

Jau buvo minėtas autoriaus žodyje į kabutes įdėtas noras „sulietuvinti“ terminologiją. Jeigu reiktų duoti pažymį dėl parodytų pastangų, jas tektų įvertinti neigiamai. Iš tikrųjų, gražiai atliktą darbą gražiau autoriui, kuris dar turėjo tautos iš mokslinės redaktorės ir stilistinės bei kalbinės redaktorės, prašydamas visą „lietuvišką“ terminologiją iš naujo peržiūrėti. Pastebėčiau, kad sveikintinos pastangos kai kur tai padaryti. Pvz., 11 psl. rašoma, kad kas tai „sukūrė visaaipamanciją (komprehensyvinę) sistemą“, arba 10 psl. „elgesio pažinimo (sampling)“. Puiku! Tuo pačiu, kaip pavyzdžius, paminėčiau keletą taisytinių išsireikšimų (terminų): *stimulus* (galėtų būti *akstinas*), *lokalizacija* (galėtų būti *vieta nustatymas*), *determinantes* (galėtų būti *apsprendžias*, *nuosprendis*), *sui-cido galimybė* (turėtų būti *savižudybės galimybė*), *neadekvatūs* (= *nepakankamai, netinamai*), *validumas* (= *patvirtinamumas, pagrįstumas, galiojimas*), *stimuliacija* (= *dirginimas*). Tokių „sulietuvintų“ sąvokų ir išsireikšimų knygoje yra sukaupu.

Lietuvos psichologų sąjunga priklauso apie du šimtai narių. Tik dalis jų yra vadina-mieji klinicistai. Jeigu pastarieji šią knygą įsigytų, vis tiek dar liktų keletas šimtų egzempliarių ateities klinicistams. Jiems dar esant studentams, ši knyga ir skirta. Nėra klausimo, kad šios knygos pasirodymas praturtina reikalingų klinikinės psichologijos mokslo priemonių arsenalą (dar geriau, sandėli).

Romualdas Kriaučiūnas

Dvi svarbios knygos apie lietuvių išeiviją

Ugninis stulpas

25 metai be Juozo Brazaičio

Ugninis stulpas. 25 metai be Juozo Brazaičio. Laiškai. Dokumentai. Liudijimai. Sudarytojas ir redaktorius Vidmantas Valiušaitis. Kaunas 2000: I Laisvės fondo Lietuvos filialas. 581 psl.

Sirdis — Lietuva. Vytautas Antanas Dambraiva diplomatinėje tarnyboje. Sudarytojas ir redaktorius Vidmantas Valiušaitis. Kaunas 2000: I Laisvės fondo Lietuvos filialas. 445 psl.

Dvidešimtojo amžiaus bėgyje Lietuva neteko daug savo gabiausių sūnų ir dukterų. Didžiausias egzodas įvyko Antrajam pasauliniam karui baigiantis. Būtų labai svarbu šitą egzodą smulkiai aprašyti. Kaunietis Vidmantas Valiušaitis surinko ir redagavo šiam tikslui daug medžiagos.

2000-ais metais jis paskelbė dvi knygas: vieną apie Juozą Brazaitį, kitą apie Antaną Dambraivą.

Juozas Ambrasevičius-Brazaitis 1941-ais metais ėjo Lai-kinosios vyriausybės ministro pirmininko pareigas, pasitraukė iš Lietuvos į Vokietiją, paskui emigravo į Ameriką. Brazaitis mirė 1974 metais New Yorke. Knygoje skelbiama keturi straipsniai apie šitą „ugninį stulpą“, taip pat 180 jo laiškų. Laiškų tekstai yra kruopščiai komentuojami.

Vytautas Antanas Dambraiva gimė 1920 metais. 1941 metais tėvai, trys broliai ir sesuo sovietinio režimo buvo ištremti iš Lietuvos į Sibirą. Dambraiva įsigijo daktaro laipsnį po karo Austrijoje, dirbo „Amerikos balso“ tarnyboje, bet išėjo į JAV diplomatinę tarnybą. Lietuvos Respublikos Nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius Ispanijos karalystėje. Knyga duoda įvairybę straipsnių apie Dambraivą. Vidmantas Valiušaitis dedikuoja knygą „Šviesiam tėvo Vinco Valiušaitio (1922-1980) atminimui“. Apie jo tėvo tragiką likimą trumpai rašo knygos sudarytojas savo pratarinėje.

Abi knygos gausiai iliustruotos.

Alfred Bammesberger
Katholische Universität,
Eichstaett, Vokietija

Prof. dr. Karolis
Rimtautas Kašponis